

Je diskriminace *burakumin* náboženská?

BURAKUMIN: NE-LIDÉ V JAPONSKÉ SPOLEČNOSTI

Barbora Šindelářová

Burakumin (potomci někdejších skupin *eta-hinin*¹) byli charakterizováni jako nejnižší společenská vrstva v Japonsku, byli vyloučeni ze společnosti. Společenská vrstva *burakumin* v Japonsku je tradičně prezentována v literatuře jako nejnižší třída klasické japonské společnosti po samurajích, zemědělcích, řemeslnících a obchodnících. Mohli to být ti, kteří byli voláni k odstraňování mršin a mrtvol. Také řezníci (zacházeli s masem) a ti, co vyráběli věci ze zvířecí kůže. Byli to nositelé *kegare*.² Říkalo se, že jsou rasově nerozeznatelní od ostatního obyvatelstva v Japonsku, a zároveň, že to nejsou lidé.

Burakumin byli v obdobích Heian (794–1192) a Tokugawa (1603–1867) oficiálně diskriminováni, to znamená, že byli odsunuti na okraj měst, byly jim zakázány sňatky vně komunity. Emancipačním ediktem vydaným roku 1871 (období Meidži 1868–1912) byla oficiální diskriminace zrušena. Nicméně z novin, článků, odborných i neobdobných knih víme, že neoficiálně projevy diskriminace, zejména v oblasti sňatků, zaměstnání nebo bydlení, přetrvávají dodnes. Chong-do Hah, korejsko-americký politolog zaměřený na otázky sociální diskriminace ve východní Asii, a Christopher Lapp, badatel zaměřený na moderní japonskou společnost, přišli s možnou příčinou, že se zrušením statusu *eta* se nedotknutelní připojili k prostým občanům, ale prostí občasně byli tak rozzlobení, že ztratili svůj privilegovanější status, že odmítli přijmout nové občany jako sobě rovné.³

Diskriminace *burakumin* v Japonsku je tedy dodnes živým a diskutovaným tématem. Přestože byla oficiálně zrušena v roce 1871, zásadní otázka, kterou si badatelé kladou, však zní: je tato diskriminace náboženského původu, nebo má spíše sociální a politické příčiny?

V odborné debatě se setkáváme se dvěma přístupy, které se liší v tom, jak interpretují japonský pojem *kegare*, obvykle překládaný jako „rituální nečisto-

ta“⁴ a především v tom, zda tento koncept hraje významnou roli při jejich vyloučení či nikoliv.

Přístup z hlediska náboženství

První přístup zastává řada autorů. Chápou diskriminaci *burakumin* jako důsledek náboženských představ o čistotě a nečistotě a jako zdůvodnění sociální diskriminace. *Kegare* je spojováno s jevy, jako je smrt, krev, nemoc nebo porod, tedy s tím, co narušuje řád světa. Lidé, kteří s těmito jevy přicházeli do kontaktu (například řezníci, hrobaři nebo koželuhové), byli proto vnímáni jako problematičtí – a postupně se ocitli na okraji společnosti, byli považováni za „nečisté“. Historicky právě tyto profese vykonávali předci dnešních *burakumin*. Mezi tyto autory patří například japonská kulturní antropoložka Emiko Namihirová, která upozorňuje na fungování konceptu *kegare* nejen jako náboženské kategorie, ale zároveň jako mechanismu, který umožňoval a legitimizoval sociální rozdílnost. *Kegare* není jen pojem sám o sobě, ale součást širšího systému *šintó*,⁵ který strukturuje vztah mezi čistotou a nečistotou v japonské kultuře.⁶

Americká badatelka Katelyn Coylová tvrdí, že *burakumin* byli diskriminováni „z velké části na základě náboženství“. A to konkrétně na kombinaci buddhis-

tických představ a představ o *šintó*. *Šintó* klade důraz na čistotu a vyhýbání se znečištění, zatímco buddhismus zdůrazňuje zákaz zabíjení živých bytostí. Tato kombinace mohla vést k marginalizaci těch, kteří pracovali se smrtí, krví či zvířaty.⁷

Vyloučení

na základě dědičné stigmatizace

Někteří autoři považují náboženské vysvětlení diskriminace *burakumin* za nedostatečné. Zásadní argument vychází z konkrétních projevů diskriminace. Ty se totiž dle tohoto přístupu neváží na náboženské jednání ani na aktuální „znečištění“, ale na původ. Člověk může žít mimo *burakumin* komunitu, nevykonávat žádnou „nečistou“ profesi, a přesto být odmítnut, například při sňatku nebo při nástupu do zaměstnání, jakmile se zjistí jeho rodinné zázemí. Náboženské důvody v tom nejsou, ale samozřejmě můžeme se ptát, z čeho předsudky vycházejí. Co je jisté, jak ukazují například výzkumy britského historika a japanologa zaměřeného na moderní japonskou společnost Alastaira McLauchlana nebo analýzy americké profesorky pedagogiky a sociálních studií, která se specializuje na diskriminaci a lidská práva, June A. Gordonové, diskriminace *burakumin* se projevuje v moderním prostředí například zjišťováním původu při sňatcích nebo

Poznámky

- Dřívější pojem pro *burakumin*. Tento pojem je považován za hanlivý a už se nepoužívá, doslova ne-lidé.
- Interpretováno jako „rituální nečistota“, doslovný překlad podle japonských znaků: uvádání vitality.
- HAH, Chong-do, and Christopher C. Lapp, *Japanese Politics of Equality in Transition: The Case of the Burakumin*, *Asian Survey* 18 (5), 1978, s. 489.
- Jsou badatelé, kteří tuto interpretaci *kegare* zpochybňují a přinášejí další možné překlady.
- Tradičně interpretováno jako původní japonské náboženství.

- NAMIHIRA, Emiko, *Pollution in the Folk Belief System*, *Current Anthropology* 28 (4), 1987, s. 65–74.
- COYLE, Katelyn, *A History of the Untouchables: The Buraku and the Dalit*, *Agora* 15, 2006, s. 3–5.
- McLAUCHLAN, Alastair, *Prejudice and Discrimination in Japan: The Buraku Issue*, New York: Edwin Mellen Press 2003, s. 136.
- HAH and Lapp, *Japanese Politics...* s. 487–504.
- GROEMER, Gerald, *The Creation of the Edo Outcaste Order*, *Journal of Japanese Studies* 27 (2), 2001, s. 263–293.

- DAVIS, Winston, *Japanese religion and society: paradigms of structure and change*. Albany: State University of New York Press 1992, s. 30–33.
- Tento termín je většinou chápán jako božstva či nadpřirozené bytosti.
- ABE, Chikara, *Impurity and death: a Japanese perspective*, Parkland: Dissertation.com, 2001, s. 1–14.
- DOUGLAS, Mary, *Purity and danger: An analysis of concepts of pollution and taboo*. New York: Praeger 1966, s. 44–50. Česky: *Čistota a nebezpečí*, Praha: Malvern 2014.

Tento článek prošel recenzním řízením.

Socha dvou buddhů, Asakusa, Tokio.

při nábore zaměstnanců. Byly zjištěny mnohé případy, kdy někdo nebyl přijat do zaměstnání kvůli seznamům potomků *burakumin* dostupných na internetu. Totéž se stalo u dohodnutých sňatků.⁸

Vyloučení *burakumin* z politických důvodů

Autoři jako Chong Do Hah a Christopher C. Lapp proto tvrdí, že *burakumin* nebyli původně vyloučeni na základě náboženství, ale v důsledku politických a právních opatření. Podle nich byli k určitým profesím donuceni a jejich postavení bylo institucionalizováno státem, nikoli náboženskou tradicí.⁹ Podobně americký japanolog Gerald Groemer ukazuje, že samotná kategorie *burakumin* vznikla v konkrétním historickém kontextu a nelze ji jednoduše odvodit z náboženských představ.¹⁰ Japonský historik Nagahara Keidži pak zdůrazňuje, že spojení s „nečistotou“ mohlo být dodatečné – tedy spíše vysvětlení než příčina. Groemer i Keidži poukazují na to, že koncept *kegare* mohl být využit až dodatečně jako odůvodnění odsunutí *burakumin* ze strany tehdejšího císaře. Diskriminace tedy nevznikla z náboženství, ale náboženství bylo použito k jejímu ospravedlnění.

Další obhajobou kritického přístupu kromě vyloučení na základě dědičnosti je argument, že náboženský význam *kegare* můžeme zpochybnit, i kdyby tento koncept sloužil k jeho obhajobě. Tím pádem by diskriminace *burakumin* nemohla být náboženská.

Brána Torii, Tokio.

Obě fotografie: autorka.

Americký religionista a japanolog specializující se na japonská náboženství a sociologii Winston Davis a japonský badatel zaměřený na problematiku rituální nečistoty Čikara Abe sice připouštějí význam *kegare*, ale zpochybňují jeho překlad jako „rituální nečistota“. Podle Davise nejde primárně o morální nebo náboženský problém, ale spíše o stav oslabení či narušení životní síly.¹¹ Abe pak upozorňuje na jazykové i konceptuální posuny, které vznikly při překladu tohoto pojmu do západních kategorií. *Kegare* bylo přítomno v Japonsku ještě před konceptualizací náboženství, neboť se o něm dozvídáme již z japonských kronik z 8. století. Abe tvrdí, že *kegare* dokonce ovlivnilo náboženství jako takové. Velmi zajímavý je Abeho poznatek o hmatatelném původu tohoto konceptu. Připodobňuje *kegare* k nakažlivému druhu nemoci, k infekci, kterou se mohli lidé i *kami*¹² nakazit. Toto tvrzení dále rozvádí poukázáním na způsob, jakým je možné se *kegare* „zbavit“. Tento způsob se nazývá *harai*, speciálnímu druhu *harai* se říká *misogi*, kdy se smývá *kegare* vodou.¹³

Závěr

Možným řešením položené otázky, zdali je diskriminace *burakumin* náboženská, je kombinace obou přístupů. Náboženské představy o čistotě a nečistotě mohly přispět k vytvoření kategorií, které umožnily vyloučení určité skupiny. Samotná diskriminace je však udržována především sociálními a historickými mechanismy – například kontrolou genealogie, ekonomickými nerovnostmi nebo předsudky předávanými mezi generacemi. Náboženství tak nemusí být hlavní příčinou diskriminace, ale spíše jednou z interpretací, kterým je tato diskriminace vysvětlována a legitimizována.

Otázka, zda je diskriminace *burakumin* náboženská, nemá jednoznačnou odpověď. Náboženské koncepty, jako je *kegare*, nepochybně ovlivnily způsob, jakým byla tato skupina vnímána. Zároveň však konkrétní formy diskriminace ukazují, že její fungování je do značné míry nezávislé na náboženské praxi. Odpověď na tuto otázku vyžaduje další analýzy.

Zajímavě na významu kategorií čistoty upozorňuje také antropoložka Mary Douglasová, podle níž každá společnost vytváří hranice mezi „čistým“ a „nečistým“ jako způsob, jak si udržet řád.¹⁴ To, co do tohoto řádu nezapadá, je pak vylučováno. Analýza Douglasové nemusí být nutně čistě náboženským vysvětlením diskriminace. Snaží se totiž ukázat, že principy čistoty a znečištění nejsou omezené pouze na náboženské systémy, ale že podobné způsoby uspořádávání sociální reality fungují i v moderních sekulárních společnostech. Rituální čistota tedy nelze chápat jen jako specifický znak „náboženského myšlení“. V tomto smyslu by bylo možné její teorii vztáhnout i na diskriminaci *burakumin* jako na jev sociálního či smíšeného charakteru. *Burakumin* se v rámci společenského uspořádání nacházejí mimo prostor vyhrazený „řádným“ členům společnosti, tedy mimo své legitimní místo v sociálním řádu, bez ohledu na to, zda jsou důvody tohoto vyčlenění náboženské, ekonomické, politické či kulturní.

Problematické však zůstává tvrzení Douglasové, že se znečištění jako konstrukce vyskytují univerzálně ve všech společnostech. Univerzálně pojatá interpretace může vést k tomu, že se téměř každá forma sociálního vyloučení začne vysvětlovat prostřednictvím konceptu nečistoty nebo znečištění. Pojem rituální nečistoty pak přestává být přesný, protože může označovat příliš mnoho různých společenských jevů v odlišných kulturách a historických obdobích.

Myslím, že není nejdůležitější rozhodnout, zda je diskriminace „náboženská“ nebo „sociální“, ale spíše pochopit, jak se tyto roviny vzájemně prolínají – a jak mohou být náboženské pojmy využívány k vysvětlování i udržování sociálních nerovností. ■

Burakumin: Non-humans in Japanese Society

The article examines whether discrimination against the Burakumin in Japan has religious origins or stems from social and political factors. Some scholars link it to concepts of purity and impurity, while others argue it is rooted in historical and institutional practices. Evidence shows discrimination persists independently of religion, suggesting a complex interplay of both influences rather than a single cause.

Mgr. **Barbora Moundanga Šindelářová** (*1994) je studentkou doktorského studia na katedře filozofie a religionistiky v Pardubicích. Obhájila magisterskou práci Rituální nečistota a kastovní systém. Problémy dosavadní analýzy japonských tradic.